E-Bezpečí 2022, 7(2): Page 14-18. Univerzita Palackého v Olomouci. ISSN 2571-1679.
Online: https://www.e-bezpeci.cz/index.php?view=article&id=2738

KOMENTÁŘ: UPOZORNILA "SALÁMOVÁ" FOTOGRAFIE PROXIMA CENTAURI NA RIZIKO SDÍLENÍ NEOVĚŘENÝCH INFORMACÍ? NEBO NE?

Kamil KOPECKÝ

Před časem oběhla svět falešná fotografie francouzského vědce Étienna Kleina, která měla zachycovat hvězdu Promixu Centauri pořízenou novým James Webb Space Telescope a kterou sdílel 22. července 2022 na sociální síti Twitter, Ve skutečnosti se však jednalo o obrázek plátku španělského salámu chorizo. Fotografii však sdílely tisíce lidí a rozšířila se velmi rychle sociálními sítěmi. Vědec prý chtěl upozornit na bezhlavé sdílení neověřených informací na sociálních sítích, podle mého názoru však tímto vědu spíše trošku poškodil. A právě tomuto tématu se věnuje můj dnešní komentář.

> Photo de Proxima du Centaure, l'étoile la plus proche du Soleil, située à 4,2 année-lumière de nous.
> Elle a été prise par le JWST.
> Ce niveau de détails… Un nouveau monde se dévoile jour après jour. pic.twitter.com/88UBbHDQ7Z
>
> — Etienne KLEIN (@EtienneKlein) July 31, 2022

Věda jako záruka pravdy?

Podstatou vědy je zkoumání pravdy a odhalování zákonitostí světa kolem nás, od vědců tedy automaticky očekáváme, že budou do veřejného prostoru sdílet pravdivé informace, které vznikly na

základě vědeckého bádání, experimentování a ověřování. Přirozeně očekáváme, že věci tvoří určitou intelektuální elitu, že jsou zdrojem ověřených informací a že od nich můžeme tyto informace přebírat a dále využívat. **Logicky nepředpokládáme, že by vědci sdíleli něco, co není pravda**.

Nebuďme naivní v tom, že by snad všichni vědci mluvili pravdu a sdíleli ji ve veřejném prostoru, existuje mnoho příkladů, kdy vědec z různých důvodů padělal výsledky svého výzkumu, účelově je vylepšoval, nebo si výsledky vycucal vyloženě z prstu. Všechny tyto odhalené případy ve finále vědce-podvodníky poškodily, stejně tak poškodily minimálně pověst institucí, pod kterými daní vědci působili. Ale - vědečtí podvodníci v drtivé většině případů podváděli proto, že z toho měli nějaký prospěch (zpravidla finanční či kariérní). Což pravděpodobně není tento případ (pomineme-li nečekanou publicitu, kterou vědec získal), **jde evidentně o obyčejný žertíček známého a uznávaného vědce.** Takže v čem je tedy u tohoto příspěvku problém?

Proč je sdílení choriza místo Proximy Centauri pro vědu nebezpečné?

Nebezpečí tohoto případu spočívá v něčem úplně jiném - **tento případ účinným způsobem nahrává dezinformátorům a konspirátorům, ukazuje totiž, že vědec si může velmi snadno vymýšlet a lhát veřejnosti**. Nyní mají tvůrci nejrůznějších dezinformací a konspirací další důkaz o tom, že např. vědci, kteří zkoumají vesmír, si mohou vesele vymýšlet a vypouštět do veřejného prostoru cokoli chtějí a že se jim daří poměrně snadno oklamat veřejnost. A co když nám do této doby lhali a dále lžou i ostatní vědci? **Co když ve skutečnosti fotografie planet sluneční soustavy byly vytvořeny uměle a jde jen o fotografie kulečníkových koulí?**

Splést si chorizo se vzdálenou hvězdou? A proč ne?

Étienne Klein prý předpokládal, že lidé velmi rychle jeho podvod odhalí. Ale… proč by ho měli odhalit? Na základě čeho? Jako vědec nasdílel fotografii, která je velmi podobná fotografiím hvězd, které běžně vědci sdílejí. Ať už jde o vzdálené planety, hvězdy či galaxie. Ostatně pro ukázku - dokázali byste rozeznat na první pohled fotografie slunce pořízené NASA od plátků salámů? Kdybych vám neřekl, že jde o podvrhy?

Zdroj: NASA a různá uzenářství

Vědecký humor? Určitě ANO, ale srozumitelný, snadno odhalitelný a ideálně na apríla

Je jasné, že **humor k vědě patří** a podobné vtípky vědci rádi vytváření (a sám Étienne tvrdí, že skutečně šlo pouze o humor). Měly by však být opravdu snadno odhalitelné. Velká část vědeckých vtípků ostatně také vzniká 1. dubna na apríla, kdy se dá předpokládat, že veřejný prostor zaplaví mnoho nepravdivých a humorných informací. National Geographic např. několikrát 1. apríla vypustil ven nějaký ten hoax, třeba o tom, že byly nalezeny kostry obrů či okřídlených lidí, v aprílových žertících si libuje třeba také Google apod. A různé druhy žertíčků samozřejmě patří třeba i k Vánocům, viz stopování Santa Clause americkým letectvem (respektive NORADem).

Vědec by si ale vždy měl promyslet, jaký dopad může jeho vtípek mít a jak může být interpretován. A co se stane, když jen např. převezmou média a začnou masově šířit.

Upozornil vědec na riziko hoaxů? Spíše naopak.

Nabízí se otázka, zda svým sdílením doktor Klein naplnil svůj záměr a skutečně upozornil na riziko bezbřehého sdílení informací v

prostředí sociálních sítí. **Myslím si, že NE, že spíše odhalil, že i vědci sdílejí nepravdivé informace a neměli bychom jim tedy automaticky věřit a vždy pochybovat o tom, co sdílejí** . Jednoduše naboural důvěryhodnost vědy podle pravidla”když lhala jednou, může lhát i podruhé”.

Co se Étiennovi podařilo určitě, **upozornil na tzv. authority bias** - tedy na to, že **názorům autority (v tomto případě uznávaného vědce) připisujeme velkou váhu, bez ohledu na to, zda jsou pravdivé a ověřené** . Jednoduše automaticky věříme tomu, co autorita tvrdí (autoritou nemusí být pouze vědci, ale třeba také politici, celebrity). Authority bias hrál samozřejmě úlohu i v tomto případě - Étienne Klein je významným francouzským vědcem, což sehrálo úlohu při (ne)ověřování jeho tweetu.

Vědec se sice za své neuvážené sdílení omluvil, ale svou chorizovou stopu nesmazal - ostatně jeho skutečné snímky z vesmírného teleskopu byly sdíleny podstatně méně, než právě falešná fotografie. Stopu zanechal např. v rámci vyhledávače obrázků Google - pokud do vyhledávače obrázků zadáte klíčové slovo Proxima Centauri, mezi prvními nalezenými obrázky se objevuje i podvržená fotografie salámu. V kolika prezentacích žáků (a možná i učitelů) se v budoucnu tento snímek objeví?

Máme tedy vůbec věřit vědců? Netahají nás celou dobu za nos?

Seriózním vědcům a seriózním institucím s dobrou pověstí určitě věřme, především pak těm, kteří svá sdělení opírají o měřitelné a ověřitelné poznatky (evidence-based výstupy). Zároveň si však uvědomme, že nikdo neví vše a vědecké poznání se neustále vyvíjí, proto se mohou mýlit i vědci. Poznatky vědy nás mohou ochránit před vlastními chybami a naučit nás mnoho zajímavého, mohou zlepšit kvalitu našeho života, ale také celé společnosti. A to za to stojí, ne?

Pro E-Bezpečí, Kamil Kopecký
Univerzita Palackého v Olomouci

Použitý zdroj:

Fyzik chtěl upozornit na hoaxy na sítích, místo hvězdy sdílel klobásu. ČT24. https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/3520208-fyzik-chtel-upozornit-na-hoaxy-na-sitich-misto-hvezdy-sdilel-klobasu